

Η επίδραση κοινωνίας και δασκάλου στην αγωγή του μαθητή

Ιωάννης Γαργαλιάνος

Δάσκαλος, μετεκπαιδευόμενος στο Διδασκαλείο του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

1. Εισαγωγή

Οι έννοιες «αγωγή» και «μόρφωση» αποτελούν τον πυρήνα κάθε θεωρίας της παιδαγωγικής, ανεξάρτητα από το αν γύρω από αυτές υπάρχουν πολλές και διάφορες απόψεις.

Με την έννοια «αγωγή» υποδηλώνονται οι επιδράσεις τις οποίες δέχεται το παιδί από τον ενήλικο και το κοινωνικοπολιτισμικό του περιβάλλον. *Αγωγή* είναι ένα κοινωνικό γεγονός που επιτελείται στην οικογένεια και στο σχολείο και με το οποίο το άτομο αποκτά πνευματική ωριμότητα, ήθος, προσωπικότητα. Είναι ένα μέσο που καθοδηγεί τη ζωή του και το καθιστά γνώστη της, ένα μέσο με το οποίο προσαρμόζεται στην κοινωνία και συγχρόνως την αιτιολογεί, την ερμηνεύει και υπερνικά τις δυσκολίες της προσαρμογής σ' αυτή.

Με την έννοια «μόρφωση» εννοούμε το αποτέλεσμα της αγωγής και της μάθησης, το μόνιμο απόκτημα που δεν πρόκειται να εγκαταλείψει το άτομο ποτέ, την ταύτιση του ανθρώπου με τις πράξεις του και την ανάληψη των ευθυνών που απορρέουν από αυτές, την ικανότητα της αποδοχής ή όχι μιας ιδέας που ομορφαίνει το άτομο, ή και το αντίθετο, την ικανότητα να φέρει σε τάξη τόσο τον ίδιο του τον εαυτό όσο και τις σχέσεις του στον κόσμο, την ικανότητα που συμβάλλει στην προετοιμασία του ανθρώπου για να αποφασίζει, την αυτοολοκλήρωση του ανθρώπου μέσω της κατανόησης και της λογικής του.

2. Η επίδραση κοινωνίας και δασκάλου στην αγωγή του μαθητή

Στο κεφάλαιο αυτό θα ασχοληθούμε με την επίδραση που ασκεί η κοινωνία στον δάσκαλο και ο δάσκαλος στην κοινωνία, και με τα αποτελέσματα που επιφέρει αυτή στην αγωγή του ανθρώπου. Το θέμα αυτό είχε ήδη επίκαιρη θέση στο σχολικό και εκπαιδευτικό χώρο από τότε που η Παιδαγωγική απέκτησε την αυτονομία της.

Το ερώτημα αυτό, πώς και κατά πόσον η κοινωνία και ο δάσκαλος συμβάλλουν και επηρεάζουν μέσω της αγωγής τον άνθρωπο ειδικότερα και την κοινωνία γενικότερα, εξακολουθεί και σήμερα ακόμη να απασχολεί τόσο αυτούς που

εκπαιδεύονται όσο και αυτούς που έχουν εκπαιδευτεί και εκπαιδεύουν (Ξωχέλλης, 1979).

Το παραπάνω θέμα θα προσπαθήσουμε να διαπραγματευτούμε, απαντώντας σε ορισμένα σημαντικά ερωτήματα, ύστερα από σκέψη, όπως:

- αν και πώς η κοινωνία επηρεάζει την εξέλιξη του ανθρώπου, μέσω της αγωγής που του παρέχει σε διάφορα εκπαιδευτικά ιδρύματα και των εκπροσώπων της·
- αν πρέπει η κοινωνία να επηρεάζει επεμβαίνοντας και στο έργο του δασκάλου·
- αν ο δάσκαλος επηρεάζει τον μαθητή και γενικά την κοινωνία·
- αν υπάρχουν αμοιβαίες υποχρεώσεις και αμοιβαία δικαιώματα μεταξύ της κοινωνίας και του δασκάλου· και τέλος,
- τι προτείνουμε για να ξεπεραστούν τα προβλήματα που αναδύονται από τη διαφωνία που ενδέχεται να προκύψει –και προκύπτει– κατά την πορεία της συνεργασίας τους (Σαββόπουλος, 1994).

Πριν, όμως, απαντήσουμε στα ερωτήματα αυτά, θα αναφερθούμε με συντομία στους όρους «δάσκαλος» και «κοινωνία». Με τη λέξη «δάσκαλος» εννοείται, αρχικά, ο εκπαιδευτικός όλων των σχολικών βαθμίδων. Γι' αυτόν, όμως, δεν υπάρχει μια σαφής και συγκεκριμένη εικόνα, διότι διαφορετικά τον ήθελε η παραδοσιακή Παιδαγωγική και διαφορετικά τον θέλει η σημερινή, η σύγχρονη Παιδαγωγική. Δάσκαλος, π.χ., παλιότερα θεωρούνταν το «ιδανικό άτομο», ενώ σήμερα θεωρείται αυτός που είναι ειδικός για την εκπαίδευση, ο οργανωτής των διαδικασιών της διδασκαλίας και της μάθησης (Πυργιωτάκης, 1982).

Με την λέξη «κοινωνία» εννοείται ένα σύνολο ανθρώπων που ζουν μαζί, σε ένα κοινό χώρο, που έχουν κοινό πολιτισμό και εκπληρώνουν τις βασικές τους κοινωνικές απαιτήσεις. Ο Luhmann, αντίθετα, υποστηρίζει ότι η κοινωνία, που αποτελείται από επιμέρους συστήματα, όπως της οικογένειας, της οικονομίας, της πολιτικής, της επιστήμης κ.λπ., και που όλα αυτά επικοινωνούν αντίστοιχα από αγάπη, χρήματα, εξουσία, στην πραγματικότητα δεν είναι τίποτε άλλο από το σύνολο όλων αυτών των επικοινωνιών (Παλαιολόγου, 1960).

Στη συνέχεια, θα απαντήσουμε σε καθένα από τα παραπάνω ερωτήματα.

Η κοινωνία επηρεάζει την αγωγή και την εξέλιξη του μαθητή και του δασκάλου και γενικά του ανθρώπου, επειδή τα μορφωτικά αγαθά, τα αναλυτικά προγράμματα μόρφωσης και επιμόρφωσης των δασκάλων κ.λπ. επιλέγονται από την ίδια, ανεξάρτητα από το αν στις αποφάσεις της φαίνεται πως λαμβάνει υπόψη της και τις απόψεις άλλων φορέων. Η αγωγή στην περίπτωση αυτή εξετάζεται και μελετάται, λοιπόν, ως μια λειτουργία της κοινωνίας. Αυτή η ενέργεια της κοινωνίας έχει ως αποτέλεσμα να περιορίζει την ελευθερία και την πρωτοβουλία του δασκάλου κατά την άσκηση του παιδαγωγικού του έργου (Χριστιάς, 1994). Έτσι, λοιπόν, θα έλεγε κανείς πως δεν πρέπει να παρεμβαίνει η κοινωνία στο έργο του δασκάλου, διότι με την παρεμβολή της περιορίζει την πρωτοβουλία και την ελευθερία του.

Ένας άλλος λόγος για τον οποίο η κοινωνία επεμβαίνει στο έργο του δασκάλου είναι ότι καλείται να προφυλάξει τους πολίτες της από οποιαδήποτε αρνητική επιρροή, που ενδέχεται να ασκήσει συνειδητά ο δάσκαλος· εδώ δεν αναφερόμαστε, βέβαια, στον περιορισμό της ελευθερίας του αλλά της ασυδοσίας του. Από εδώ απορρέει ότι ο ρόλος της κοινωνίας είναι προστατευτικός, επειδή αποβλέπει στο να προστατέψει τα μέλη της από μια πιθανή «πλύση εγκεφάλου», π.χ., από την πλευρά του δασκάλου. Ένας ακόμη λόγος που εξηγεί γιατί παρεμβαίνει η κοινωνία είναι ότι προσπαθεί να δώσει «ίσες ευκαιρίες εκπαίδευσης», για να εξαλειφθούν οι εκπαιδευτικές ανισότητες, που οπωσδήποτε υπάρχουν, να ξεπεραστεί ο αναλφαριθμητισμός και να σημειωθεί μια κοινωνική, επιστημονική, τεχνική και οικονομική άνοδος της κοινωνίας (Κοσμόπουλος, 1980). Ο δάσκαλος, ακόμη και αν φαίνεται πως αναπτύσσει δραστηριότητα μόνο μέσα στο σχολείο, επηρεάζει σε πρώτη φάση τον μαθητή και έπειτα την κοινωνία. Το στυλ διαπαιδαγώγησής του, οι μορφές και οι μέθοδοι διδασκαλίας του, το γνωστικό του υπόβαθρο γύρω από τα αντικείμενα που διδάσκει, τα μέσα διαπαιδαγώγησης, η όλη προσωπικότητα και συμπεριφορά του και γενικά οι παιδαγωγικές αρχές που απέκτησε, που αντιπροσωπεύει και που εφαρμόζει ασκούν και ανάλογη επιρροή – θετική ή αρνητική. Π.χ., το αυταρχικό στυλ ενός δασκάλου έχει ως αποτέλεσμα να συμπεριφέρονται οι μαθητές αυταρχικά και με τη σειρά τους να συμβάλλουν στη δημιουργία μιας αυταρχικής κοινωνίας. Η εκπαίδευση, δηλαδή, που παρέχει ο δάσκαλος στους μαθητές του και στην κοινωνία διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο, επειδή επηρεάζει και βελτιώνει την κοινωνία, την καθοδηγεί και την παροτρύνει να σκεφτεί συλλογικά, δημιουργικά και υπεύθυνα, ώστε να δώσει και αυτή με τη σειρά της τέτοιου είδους ερεθίσματα και παροτρύνσεις (Παρασκευόπουλος, 1980).

Στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στο ερώτημα αν ο δάσκαλος πρέπει να επηρεάζει την κοινωνία με το έργο του.

Η κοινωνία, για να προοδεύσει και να συμβάλει στην άνοδο του βιοτικού, κοινωνικού, πνευματικού κ.λπ. επιπέδου του ανθρώπου, πρέπει να είναι ελαστική απέναντι στον δάσκαλο και όχι αυταρχική και απόλυτη σε ό,τι έχει πετύχει μέχρι τώρα· αυτό σημαίνει πως δε θα πρέπει να στερεί από τους λειτουργούς της, δηλαδή τους δασκάλους, την ελευθερία σκέψης και λόγου, αλλά να επιδιώκει και να απαιτεί να σκέφτονται και να πράττουν ελεύθερα.

Ο δάσκαλος, από τη δική του πλευρά πάλι, πρέπει να φροντίζει για την πολύπλευρη ενημέρωση των μαθητών του και ενδεχομένως να τους επηρεάζει, όταν διαπιστώνει πως η κοινωνία επεμβαίνει αδικαιολόγητα στο εκπαιδευτικό του έργο (Τερζής, 1981).

Τέλος, θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στα δύο ακόμη ερωτήματα που έμειναν αναπάντητα, δηλαδή, ποιες είναι οι αμοιβαίες υποχρεώσεις και τα αμοιβαία δικαιώματα της κοινωνίας και του δασκάλου και τι προτείνουμε για να ξεπεραστούν τα προβλήματα που αναδύονται από τη διαφωνία που ενδέχεται να προκύψει κατά την πορεία της συνεργασίας τους (Κρίβας, 1999).

Ο δάσκαλος καλείται σήμερα να παίξει ένα πολύπλευρο ρόλο, δηλαδή το

ρόλο του «ειδικού», του «παιδαγωγού», του «κοινωνικού λειτουργού», του «οργανωτή των διαδικασιών της διδασκαλίας και της μάθησης», του «επιτηρητή», του «συμβούλου», του «ατόμου που αποτελεί πρότυπο», του «ατόμου που προσφέρει ίσες ευκαιρίες εκπαίδευσης στους μαθητές» καθώς και του ατόμου που μεταβάλλει την κοινωνία. Καλείται, επίσης, να φέρει σε πέρας ένα «πολύπλοκο αλλά συγχρόνως και ενδιαφέρον έργο». Σε όλα αυτά χρειάζεται αναγκαστικά τη συμπαράσταση και τη βοήθεια της κοινωνίας, για να μπορέσει να αντεπεξέλθει στις υποχρεώσεις του με επιτυχία· με μια σχετική επιτυχία, βέβαια, διότι η απόδοσή του δε στέφεται πάντα με επιτυχία, ανεξάρτητα από το αν τον βοηθά η κοινωνία στο παιδαγωγικό του έργο (Παπούλια, 1984).

Η κοινωνία πρέπει να του συμπαρασταθεί στις βασικές και επιμορφωτικές σπουδές του, στις οικονομικές του ανάγκες και γενικά σε καθετί που έχει σχέση με το πολύπλοκο αυτό επάγγελμα και συγχρόνως λειτούργημα. Αυτό, όμως, δε σημαίνει πως ο δάσκαλος πρέπει να είναι τυφλό και άβουλο όργανό της και να «παράγει» τυφλούς και άβουλους πολίτες· καμία «ανοιχτή» και «πλουραλιστική» κοινωνία, όπως είναι και η δική μας, δε θα προτιμούσε να προωθήσει, άλλωστε, κάτι τέτοιο, γιατί αυτό θα κατέληγε κάποτε σε βάρος της ίδιας της κοινωνίας (Χαραλαμπίδης, 1982).

Ο δάσκαλος, από τη δική του πλευρά, πρέπει, εκτός από τη βοήθεια που δέχεται από την κοινωνία, να προσπαθεί και ο ίδιος να συμπληρώσει τις ελλείψεις του και να αποκτά καθετί που του είναι απαραίτητο στη δουλειά του. Πρέπει να καταβάλλει προσπάθειες για να αυτο- και ετερο-επιμορφωθεί, ώστε να αποκτήσει επιστημονική, ψυχολογική, κοινωνιολογική και παιδαγωγική κατάρτιση (Morrison, 1975).

- Με όσα αναφέραμε παραπάνω θελήσαμε να τονίσουμε πως, για να ανέλθει το κοινωνικό επίπεδο και για να εξελιχθεί η κοινωνία, απαραίτητη προϋπόθεση είναι να γνωρίζουν τις αμοιβαίες υποχρεώσεις που έχουν ο δάσκαλος και η κοινωνία, αντίστοιχα.

- Για να συμβάλουν και οι δύο, ο δάσκαλος και η κοινωνία, στην εξέλιξη, πρέπει οπωσδήποτε να τους χαρακτηρίζει αρμονία, συνεργασία και ειλικρινής επικοινωνία· για να επιτευχθεί δε αυτή η επικοινωνία, πρέπει να επιδιώκουν τη συνεργασία. Ο δάσκαλος δεν πρέπει να ασκεί «στείρα» κριτική και η κοινωνία δεν πρέπει να απορρίπτει τις τυχόν εποικοδομητικές προτάσεις των δασκάλων της από αντίδραση και μόνο. Η κοινωνία πρέπει να λαμβάνει υπόψη της τις προτάσεις αυτές και να τις αξιοποιεί ανάλογα. Αλήθεια, μας έχουν μάθει –κοινωνία και δάσκαλος– να σκεπτόμαστε και να ενεργούμε κατ’ αυτό τον τρόπο; Καιρός για περισυλλογή και σκέψη (Nisbet, 1978).

3. Συμπεράσματα

Τελειώνοντας, θέλουμε να επισημάνουμε και να τονίσουμε ότι ο δάσκαλος αφενός με την προσαρμογή του στην κοινωνία και αφετέρου με την αντίστασή του σ’ αυτή, ιδιαίτερα όταν διαπιστώνει ότι η κοινωνία τού γίνεται εμπόδιο στο

έργο του, συμβάλλει κατά πολύ στην αλλαγή της κοινωνίας· η κοινωνία, πάλι, ανεξάρτητα από το αν καταβάλλει προσπάθεια να ενσωματώσει τους δασκάλους της και τα μέλη της μέσω της εκπαίδευσης σε αυτή –είτε αυτό συμβαίνει στην οικογένεια ή στο σχολείο και σε οποιοδήποτε, δημόσιο και μη, εκπαιδευτικό ίδρυμα– έχει ανάγκη από δασκάλους και μέλη που να διακρίνονται για το δημοκρατικό και κριτικό τρόπο συμπεριφοράς τους. Η κοινωνία δε θα πρέπει να αφήσει να έχουν την εντύπωση οι δάσκαλοι πως αυτή δεν καταβάλλει προσπάθειες κατανόησης και επίλυσης των προβλημάτων και των δυσκολιών τους, και πως είναι αδιάφορη –εντύπωση που, δυστυχώς, δεν λείπει από τους δασκάλους–, διότι με τον τρόπο αυτό προκαλεί τη δυσαρέσκεια και την απογοήτευσή τους. Πρέπει να τους εμπιστευτεί, να τους βοηθήσει και να τους προσφέρει ευκαιρίες, για να αναλάβουν την πρωτοβουλία σε παιδαγωγικά θέματα. Με τον τρόπο αυτό μπορούν να γίνουν υπεύθυνα άτομα και να τη βοηθήσουν συγχρόνως.

Βιβλιογραφία

- Κριβάς, Σπ.: *Παιδαγωγική Επιστήμη: Βασική Θεματική*, Gutenberg, Αθήνα 1999.
- Κοσμούπουλος, Α.: *Βιβλιογραφικός οδηγός της Ψυχολογίας και Παιδαγωγικής των σχέσεων*, Πάτρα 1980.
- Παλαιολόγος, Γ.: *Γενική Παιδαγωγική*, Αθήνα 1960.
- Παπούλια-Τζελέπη, Π.: «Διεθνείς τάσεις στην εκπαίδευση και μετεκπαίδευση των δασκάλων», *Σχολείο και Ζωή*, 1984.
- Παρασκευόπουλος, Ι.: *Στοιχεία περιγραφικής και επαγωγικής Στατιστικής*, Αθήνα 1980.
- Πυργιωτάκης, Ι.: «Συμβολή στη διαμόρφωση μιας Κοινωνιολογίας του Έλληνα δασκάλου», *Νέα Παιδεία*, 1982.
- Ξωχέλλης, Π.: «Το εκπαιδευτικό έργο ως κοινωνικός ρόλος. Πορίσματα μιας έρευνας για τις στάσεις των Ελλήνων εκπαιδευτικών», *Φιλολόγος*, 1979.
- Ξωχέλλης, Π.: *Θέματα εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης*, Αθήνα 1981.
- Ξωχέλλης, Π.: «Η κρίση του σύγχρονου σχολείου: Τα υπέρ και τα κατά της κριτικής του σχολικού θεσμού», *Νέα Παιδεία*, 1982.
- Τερζής, Ν.: «Απόψεις για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Ι. Εξωτερική και εσωτερική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση», (1976-1980), *Φιλολόγος*, 1981.
- Φίλιππος, Π. - Σαββόπουλος, Ν.: *Θεωρίες της αγωγής και το πρόβλημα της θεμελίωσης των προτύπων στην αγωγή*, Γρηγόρης, Αθήνα 1994.
- Χαραλαμπίδης, Θ.: *Γενική Παιδαγωγική*, Νικόδημος, Αθήνα 1982.
- Χριστιάς, Ιω.: *Εισαγωγή στην επιστήμη της αγωγής*, Γρηγόρης, Αθήνα 1994.
- Morrison, A. - McIntyre, D.: *Δάσκαλοι και διδασκαλία* (μτφρ. Θ. Νταλάκα), Αθήνα 1975.
- Nisbet, J.D. - Entwistle, N.J.: *Μέθοδοι για εκπαιδευτικές έρευνες* (μτφρ. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου), Λευκωσία 1978.